

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

är svårt att belägga någon djupare förtrogenhet med romantisk filosofi hos Aniaras diktare. Wrede hävdar, att romantikens filosofi var aktuell ännu på 1920- och 30-talen. Han återoppar Bertil Malmbergs år 1915 dokumenterade intresse för Schiller, en nog så solitär insats, och Erik Blombergs programskrift *Tidens romantik* (1931), som presenterade en ytterligt subjektiv och selektiv tolkning av romantiken. I den vaga och allmänna utformning Martinson givit sin vision av diktens och diktarens roll, en i litteraturhistorien ständigt återkommande »arketypisk» vision, kunde den med lika stor rätt återföras på exempelvis renässansens estetik. Jag menar alltså att en allmän likhet här har övertolkats till idéhistorisk influens. Wrede har fungerat som lojal genealog hos en mäktig furste — han har konstruerat ett stolt anträd, som den klenetrogne läsaren har svårt att ta på fullt allvar.

Men, bör det tilläggas, denna kritik berör bara en detalj i den rika idéanalytiska väven, och rubbar knappast Wredes centrala tes: att Aniaras diktare mindre är den vetenskapliga världsbildens poet än förkunnare av en religiöst betonad poetisk mystik. Wrede underbygger sin tes med bl. a. en solid analys av den österländska mystikens betydelse. Avhandlingsförfattaren har på ett föredömligt sätt vidgat och fördjupat uppslag givna i Algot Werins diskussion med Martinson, publicerad i festskriften »Vänkritik». Martinsons förtrogenhet med källorna blir här övertygande dokumenterad, analyserna är givande och kastar nytt ljus över stora arealer av den martinsonska diktens landskap. Läsaren känner möjligen en viss förvåning över att inte återfinna Vilhelm Ekelund bland dem som givit impulser till passadens och vägens filosofi. Men likheterna mellan de två diktarna kan kanske förklaras med det förhållandet, att de till dels öst ur samma källor.

Man vill gärna saluera Wredes analys av kvinnornas roll i eposet, ett avsnitt som får viktiga konsekvenser också för andra verk än Aniara. Här har författaren enligt min mening kartlagt en vit fläck på vår karta över kontinenten Martinson.

I likhet med Ingvar Holm tenderar Wrede att betona kontinuiteten i Harry Martinsons verk. Man kan se detta som en välgrundad reaktion mot vissa skäligen primitiva kritiska attityder, enligt vilka Martinson skulle ha utvecklats från flammande radikal arbetardiktare till borgerlighetens poetiska pekingseser, andra förenklingar att förtiga. Bara på en punkt vill jag ifrågasätta Wredes tes om kontinuiteten. Jag menar att arbetet med Aniara i viss utsträckning kom att medföra en ny syn på diktarkallet och diktarens val av motiv. »Aniara är en grym dikt», framhåller Martinson själv, och erkänner därmed att han för första gången accepterat grymheten som poetiskt motiv. Uppsatsen »Konsten och livets mening», som söker försvara och förklara grymhetens och desperationens diktare, tillkom tydligen mitt under arbetet med Doris och Mima, och innebär enligt min läsart en *apologia pro arte sua*, ett försvar för en ny poetisk praktik. Men jag får här tills vidare nöja mig med att anmäla avvikande mening: en argumentering i detalj skulle spränga ramen för en recension. En ram som inte heller tillåter kritikern att göra full rättvisa åt all lärdom och analytisk skärpa som ryms inom denna mycket betydelsefulla studie av ett rikt och litteraturhistoriskt viktigt diktverk.

Sven Delblanc

JOHN LANDQUIST: *Möten*. Aldus/Bonniers. Sthlm 1966.

OLLE HOLMBERG: *Hjalmar Gullberg. En vänbok*. Bonniers. Sthlm 1966.

Att pensioneras är att dö en smula. Det finns av blida nornor gynnade akademiska lärare, vilkas pensionsålder blir en vacker vetenskaplig brittsommar. En av dem är John Landquist, vars senaste bok *Möten* visserligen mest består av nytryck ur ett par tidigare minnesböcker men som också innehåller tre nyskrivna uppsatser om Selma Lagerlöf, Hjalmar Bergman och Arnulf Överland. I Bergman-studien berättar Landquist bl. a. om hur han en majkväll 1923 fick hålla en hel föreläsning för denne om psykoanalysen. »Ämnet var honom tydligen inte främmande, men han ville ha en överblick över hela systemet.» I skarp polemik mot Sverker R. Ek ger Landquist sina aspekter på Bergmans psykiska hälsotillstånd under 1920-talet. Landquist är en självmedveten herre, resolut

i sina omdömen och värderingar. Oftast har han goda skäl att andraga för dem. Han har i en hög ålder bevarat en slagkraftig stil och sinnets spänst.

Olle Holmberg har inte suttit med armarna i kors efter avslutandet av Leopold-monografin. »Ett antal minnen och en bunt brev har genom omständigheternas makt kommit att stå till mitt förfogande, och jag har inte ansett mig ha rätt att låta dem försvinna med mig», heter det »till förklaring» av hans nyutgivna »vänbok» om Hjalmar Gullberg. »Omständigheternas makt» är ett litet preciöst uttryck för det faktum att Holmberg blev studiekamrat med Gullberg i 1920-talets Lund, och sedan fortsatte att tillhöra dennes vänner. Brevbunten skulle väl dock i och för sig inte behöva försvinna med Olle Holmberg; det kan emellertid vara värdefullt att få breven kommenterade av adressaten. Det rör sig inte om särskilt innehållsrika epistlar, tvärtom är man emellanåt förvånad över att Holmberg vill trycka av och dröja vid även mycket bagatellartade vykortsmeddelanden.

Holmberg hänvisar ofta till Carl Fehrmans grundläggande monografi och han förmar inte ge så mycket nytt till bilden av skalden. Trots Holmbergs lätthet på handen och spiritualitet gör boken som monografi ett något ansträngt intryck; det nya källmaterial som biografen haft att utnyttja har varit påfallande sprött. Hjalmar Gullberg var en sluten och förbehållsam människa som värnade om sin integritet. Han gjorde det inte minst genom att anslå den lyckande, ironiska jargong som tycks ha varit vida spridd i Lund på 1920- och 30-talen och som naturligtvis har Falstaff Fakir som en av sina ursprungskällor. Olle Holmberg är i det avseendet kongenial med skalden. Holmberg har som han konstaterar i förordet »trots ursprungliga stolta föresatser måst be andra om hjälp». Han citerar (s. 22) ett brev till en kvinnlig adressat, där Gullberg talar om sin »mer eller mindre halvproletära barndom», en »tillvaro som inte var så lätt, osäker och osann som den var». Det förefaller som om Gullberg i brev till kvinnliga adressater förstått att lägga av stilparodins förklädnad och anslå en enklare, naturligare ton. (Man noterar här liksom på andra håll i boken Olle Holmbergs likgiltighet för källhänvisningar — om brevets datering heter det bara: »senare i livet»!)

Hjalmar Gullbergs trolovade Greta Thott har bl. a. i TV berättat om hans senare år och sjukdomstid. Hon ställde sig — naturligt nog — helt främmande för intervjuarens, Lars Madséns, propos att tack vare den sista diktningen sjukdomen blivit meningsfull. Olle Holmberg ger en nykter sjukdomsbeskrivning, men han förmedlar också till läsaren sin egen gripenhet över skaldens plågade tillvaro före »själv mordet» — ett ord som här onekligen är föga på sin plats.

Detta slutparti är bokens förnämsta avsnitt och här tycker jag också att Gullbergs dikter blir belysta på ett meningsfullt sätt. Det bör dock också framhållas att Holmberg klart och koncist ger verklighetsbakgrunden till de tidigare diktcyklarna *Kärlek* i tjugonde seklet och *Paradismyt*.

Ulf Wittrock

BENGT SVENNINGER: *Sprickan i universum. Studier kring en motivkrets i Olle Hedbergs författarskap*. Sthlm 1965.

Det vore synd att påstå att den religiösa problematiken hos Olle Hedberg blivit försummad av kritiker och forskare; tvärtom låter det sig sägas att Hedbergglitteraturen under de senaste tjugo åren knappast har sysslat med något annat, och man har haft en känsla av att fältet efter goda insatser av Tykesson, Linder, Kulling och Sjöman blivit tämligen väl kartlagt. Det är därför med en viss undran och nyfikenhet som man börjar läsa Svenningers bok i ämnet (ursprungligen lundensisk licentiatavhandling). Har det verkligen funnits något väsentligt att tillägga?

Nej, knappast något väsentligt enligt min mening. Men undersökningen har ändå många förtjänster. Den är som helhet välskriven och innehåller många intelligenta detaljakttagelser. Vad man kanske särskilt fäster sig vid är författarens goda hand med Hedbergs figurer: han känner dem grundligt och gör utmärkta karakteristiker. Den religiösa och metafysiska typologin hos Hedberg får i Svenningers framställning en fylligare och klarare exemplifiering ur romanerna än tidigare, och hans korrigeringar